

*Виктор Трајановски
Елизабета Павковиќ*

ТУРБИЊАТА ВО СКОПЈЕ

ЦЕНТАР ЗА ЕТНОЛОШКИ ИСТРАЖУВАЊА И ПРИМЕНЕТА АНТРОПОЛОГИЈА
„Архимедова“ бр. 3, 1000 Скопје, Р Македонија

Дизајн и компјутерска обработка на каталогот
Владимир Трајановски

Лектор
Наталија Андријевска

Печатење
Студентски сервис
Ул. Јане Сандански 63-7, 1000 Скопје, Р Македонија

Скопје
2020

Тираж 30 примероци

©Елизабета Павковиќ, Виктор Трајановски

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје
726.033.3(497.711)(083.824)
726.821/.822(497.711)(083.824)

ТРАЈАНОВСКИ, Виктор
Турбината во Скопје / Виктор Трајановски, Елизабета Павковиќ. -
Скопје : Центар за етнолошки истражувања и применета антропологија,
2020. - [24] стр. : илустр. ; 18x18 см

Библиографија: стр. [23]

ISBN 978-608-66442-1-5

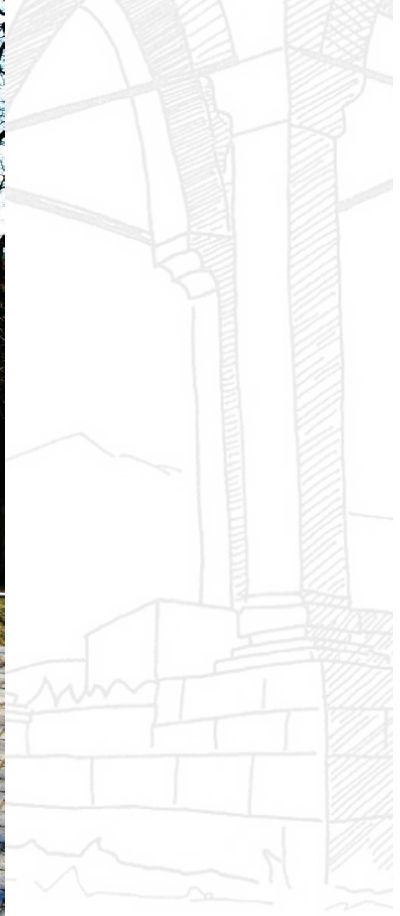
1. Павковиќ, Елизабета [автор]
а) Сакрална архитектура, турска - Скопје - Кatalози б) Турбина - Скопје
- Кatalози

COBISS.MK-ID 112478730

Турбиња

Во областа на сакралната архитектура посебно значење и место имаат турбињата (гробници, мавзолеи) каде што биле погребувани угледни личности. Најчесто турбињата се лоцирани во дворовите на џамиите (во тој случај, обично во турбето бил погребан самиот ктитор на џамијата или некој негов близок роднина). Исто така се граделе во дворовите на теќињата, најчесто тука биле погребувани шејхови и дервиши значајни за одреден дервишки ред и за теќето во кое успешно ја практикувале и пренесувале доктрината на тарикатот што го следеле. Турбињата ги има во состав на гробишта, а се јавуваат и како објекти лоцирани во градски квартави. Многу често се издигнуваат на доминантни места во градовите, обично на возвишенија, така што со својата положба и денес претставуваат значајни урбанистички акценти во композицијата на новите урбанистички решенија. Тоа се мали објекти, можат да бидат отворени или затворени. Во основата се решени квадратно, правоаголно или полигонално. Се среќава и решение слично на џамиите од османлиски тип, но со многу помали димензии. Најчесто се засводени со купола, но има и непокриени. Самиот саркофаг обично е поставен во централниот дел на турбето со соодветни белези – нишани. Во Скопје за време на владеењето на Османлиската Империја се подигнати голем број турбиња. Еден дел од тие турбиња со мала реставрација и денес се зачувани во првобитната форма, други се делумно оштетени, но сепак сведочат за одреден светец или виден граѓанин во чија чест се подигнати, додека останатите, како последица на дотраеноста, спроведувањето на урбанистичките планови на Скопје, пожарите, земјотресите, не ја преживеале природната и човечката суровост.

Турбето на кралската ќерка или Крал к'з'

Турбето Крал к'з' се наоѓа на источните падини од Гази Баба, во близина на Природно-математичкиот факултет. Турбето било во состав на познатите муслимански гробишта лоцирани на овој рид. На турбето не бил зачуван никаков натпис, па тешко било да се изврши негово датирање и да се каже која е личноста што во него била погребана. Постојат повеќе претпоставки за тоа чиј би можел да биде овој гроб. Според податоците што ги сретнуваме кај Глиша Елезовиќ, во турбето била погребана Катерина Косача, ќерка на последниот босански крал Стефан Томашевиќ. Таа била заробена при заземањето на Босна и примила ислам. Катерина живеела во Скопје каде што и умрела. Според тоа, иако наведеното не е докажано, турбето би требало да биде изградено некаде кон крајот на XV век или во почетокот на XVI век.

Катастрофалниот земјотрес од 1963 година не го поштедил ниту овој објект кога целосно било разурнато турбето, а само остатоците расфрлени во близината со децении зборувале дека тука постоело. Турбето е целосно реконструирано во 2014 година со што повторно го добива првобитниот изглед.

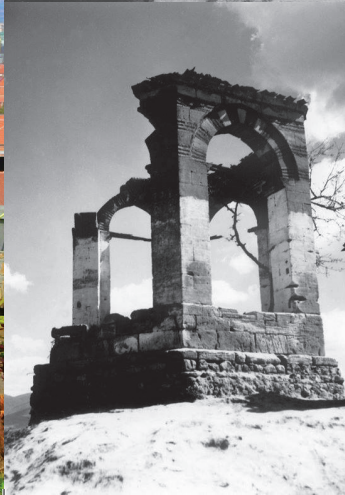
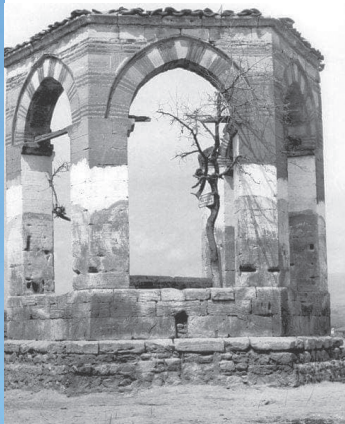
Турбето на Гази Баба (Ашик Челеби)

Турбето на Гази Баба се наоѓа на самиот врв на брдото на истоимената населба, североисточно од градот Скопје. Зад псевдонимот Гази Баба се споменуваат повеќе имиња, сепак, прифатено е мислењето дека станува збор за позната личност од XVI век Ашик Челеби (чие вистинско име било Мехмед Али ел Ната), кој бил познат и под името Кади-баба, бидејќи бил назначуван и за кадија на Скопје. Турбето на Гази Баба било многу почитувано и посетувано од народот. Постоел и чувар на турбето, турбедар, кој се придржувал за еден посебен ритуал. Секој петок посебно ги осветлувал гробот и турбето на ридот, а сето тоа оставало силен, дури и мистичен впечаток кај жителите на градот. Бидејќи најмногу бил поврзан со градот Скопје, тука и бил погребан. Легендата вели дека самиот си ја донел сопствената глава на турбето. Турбето на Гази Баба имало некоја чудесна моќ низ времињата. Местото било култно, но истовремено и окултно.

Турбето своевремено било во состав на еден од најголемите и најстарите комплекси на муслимански гробишта во Скопје. Гробиштата биле уништени во 1955 година, а турбето било урнато во земјотресот во 1963 година.

Во 2013 година, со финансиска помош од Општина Бурса, Република Турција, турбето е реконструирано и повторно вратено во неговата некогашна состојба. Во својата основа турбето е решено како осумаголник и припаѓа кон затворениот тип турбиња. Покриено е со купола издигната на плиток тамбур.

Турбето Алти ајак

Во северозападниот дел на Скопје се наоѓаат остатоците од турбето Алти ајак. Според податоците што ги изнесува Салих Асим, во врска со собитите што се случиле во Скопје кон крајот на XVII век, би можело да се претпостави дека турбето настанало некаде во 1690 година. Се наведува дека, покрај ова турбе, до 1913 година постоеле уште две турбиниња и дека во сите нив биле погребани татарски војсководители, кои со своите одреди учествувале на страната на Турците во судрувањето со австриската војска во 1689 година при повторното преземање на градот.

Називот Алти ајак турбето го добило по шесте столба што ја носеле конструкцијата на кубето. Тоа е од типот на отворени турбиниња со шестострана основа. До 1963 година овој споменик бил зачуван речиси целиот (недостасувало кубето и еден столб). Во земјотресот од 1963 година многу настрадало, така што денес од него се зачувани само два столба.

Турбето на Мустафа-паша

Во турбето што се наоѓа во дворот на Мустафапашината џамија, покрај нејзината југоисточна страна, е погребан ктиторот на џамијата – Мустафа-паша. Тој починал во 925 (1519) година, што се споменува и на натписната плоча што е вградена над влезот. Натписот е испишан на арапски јазик, во проза, со декоративно писмо. Припаѓа кон затворениот тип турбиња, а во основата е решено шестаголно. На секоја страна се наоѓа по еден отвор, од кои еден е влез, а другите се прозорски отвори. Покриено е со купола на плиток тамбур, којшто од надворешната страна е полигонално изведен, а од внатрешната – кружно. Од надворешната страна турбето е обложено со бел мермер, што претставува единствен пример на облога од мермер кај турбиња во Македонија.

Во неговата внатрешност се наоѓа саркофаг чијшто страни се украсени со релјефно предадени мотиви од растителен карактер.

Турбето кај Исхакбеговата (Алаџа) џамија

Годината на градењето на турбето не е позната, но се знае дека го изградил Исхак-бег – ктитор на истоимената џамија – уште за време на својот живот, некаде во првата половина на XV век. Во турбето не е погребан ктиторот на џамијата како што е вообичаено, но не се знае ниту кој е погребан, бидејќи натписната плоча што се наоѓала над самиот влез била извадена и однесена од германски офицер помеѓу 1915 и 1918 година. Според податоците од Евлија Челеби, може да се претпостави дека во турбето се наоѓа гробот на Паша-бег, кого го викале и Дели-паша, а бил еден од синовите на Исхак-бег. Турбето е шестаголен објект и е од затворениот тип турбиња. Градено е од добро обработен камен во две нијанси – светлосива и темносива, поставени во наизменични редови. Градбата е многу прецизна. Целиот тамбур е обложен со фајансови плочки од кои се изведени орнаменти во вид на шестокраки свезди и розети, во светлосини и тиркизнозелени тонови. Фајансната декорација била реконструирана во 1972 година, а целосна реконструкција е изведена во 2019 година. Алаџа џамијата заедно со постојните турски гробови оформува еден целосен амбиент со високи урбанистички вредности.

Семејната гробница на Али-паша од Дагестан

Турбето се наоѓа покрај источната фасада на Султанмуратовата џамија и е семејна гробница на Али-паша од Дагестан. Градено е во 1774 година и припаѓа кон отворениот тип турбиња. Основата му е шестаголна.

Во ова турбе се наоѓаат две гробници во кои се погребани сопругата и ќерката на Али-паша од Дагестан. На овие гробови се врежани натписи со длабока болка и тага. На гробот на Ајша кај главата стои натпис на турски јазик, кој во превод гласи: „Ова е гроб на Ајша, ќерка на Зејнеб анама, зеница на нејзиното око, од чистата крв на прочуениот Али-паша. Саканата ѝ мајка не можеше да ја преживее смртта на својата ќерка, затоа рече: 'Господе, сакам да бидам заедно со својата ќерка, затоа што како јагне на градите сум ја доела. Нека ми остане во скутот до крајот на светот и векот, како пупка трендафил!' Тоа му беше угодно на божјото провидение. И така утредента по смртта на девојката, по оваа мајчинска молба, и таа умре. Беше удостоена со Божјиот повик: 'При мене дојди! Елај, седни и молитва за покој на душата Ајшина читај!' Година хиџриска 1188.“

Турбето било оштетено во земјотресот од 1963 година, по што биле извршени санациски зафати, и денес се наоѓа во одлична состојба.

Турбето Бејхан-султан

Турбето Бејхан-султан се наоѓа во дворот на Султанмуратовата џамија, и тоа на јужната страна. Било изградено во 1556/1557 година како што е напишано на натписната плоча што се наоѓа над самиот влез. Во основата е решено квадратно, засводено е со купола покриена со олово. Сидано е од камен и тула поставени во наизменични редови. Прозорците во приземните партии се заштитени од надворешната страна со челични решетки. Внатрешноста била орнаментирана со претстави од растителен карактер што се фрагментарно зачувани. Турбето Бејхан-султан е најголемо од овој вид кај нас. Изгледа масивно, а фасадите му се живописни.

Ова турбе било подигнато над гробот на некој заслужен граѓанин по име Беј-хан, за кого не постојат податоци, но муслиманите го почитуваат како светец и богоугодник, па го посетуваат гробот и му се молат да им помогне во неволја, да ги спаси од напасти и да ги исцели од болести.

Во турбето се наоѓаат уште четири надгробни споменици без натписи. Во литературата ова турбе се среќава под неколку називи: Бикиј-хан, Бејхан-султан и Бејан-баба.

Турбетто на Исхак-бег

На возвишение, во близина на Саат-кулата, северно од Султанмуратовата џамија, се наоѓа турбето на Исхак-бег. Не е познато кога умрел Исхак-бег, но во 1445 година, во документи, се спомнува како покоен. Од некогашното турбе изградено над гробот на вториот османлиски управител на Скопје, биле зачувани само долните партии, и тоа солидно градена шестаголна камена основа на која се гледаат извонредно обработените камени блокови со убава профилација. Се претпоставува дека турбето настрадало од силниот земјотрес во 1555 година, како и во настаните од 1689 година. Турбето на Исхак-бег денес е целосно обновено. Гробиштата во кои се наоѓа турбето на Исхак-бег биле оградени со сидана ограда од која и денес, на одделни места, може да се забележат остатоци.

Турбетто на Паша Јигит-бег

Турбето изградено 1426 година, над гробот на Паша Јигит-бег, се наоѓа во дворот на истоимената џамија. Било разурнато во земјотресот од 1963 година. Паша Јигит-бег бил прочуен турски војсководец и прв намесник на султанот во Скопје, веднаш по освојувањето на градот од Турците. Ова турбе е обновено и тоа претставува турбе од отворен тип, со шестаголна основа, сидано од тула и покриено со купола поставена на тамбур. Денес турбето е во склоп на културниот центар Јигит-паша и е достапно за посетители.

Турбето Хаџрудин

Турбето се наоѓало во дворот на истоимената џамија. Ктиторот на џамијата – ќерката на Јахја-паша – Хани Хатун веројатно била погребана во самото турбе. Во основата турбето било шестаголно и припаѓало кон отворениот тип турбиња. Било градено многу прецизно од добро делкан камен со минимални спојници. Било покриено со купола издигната на осмоаголен тамбур. Турбето изгледало елегантно и лесно, што било потенцирано со самите отвори и со висината на објектот. Било урнато во земјотресот од 1963 година.

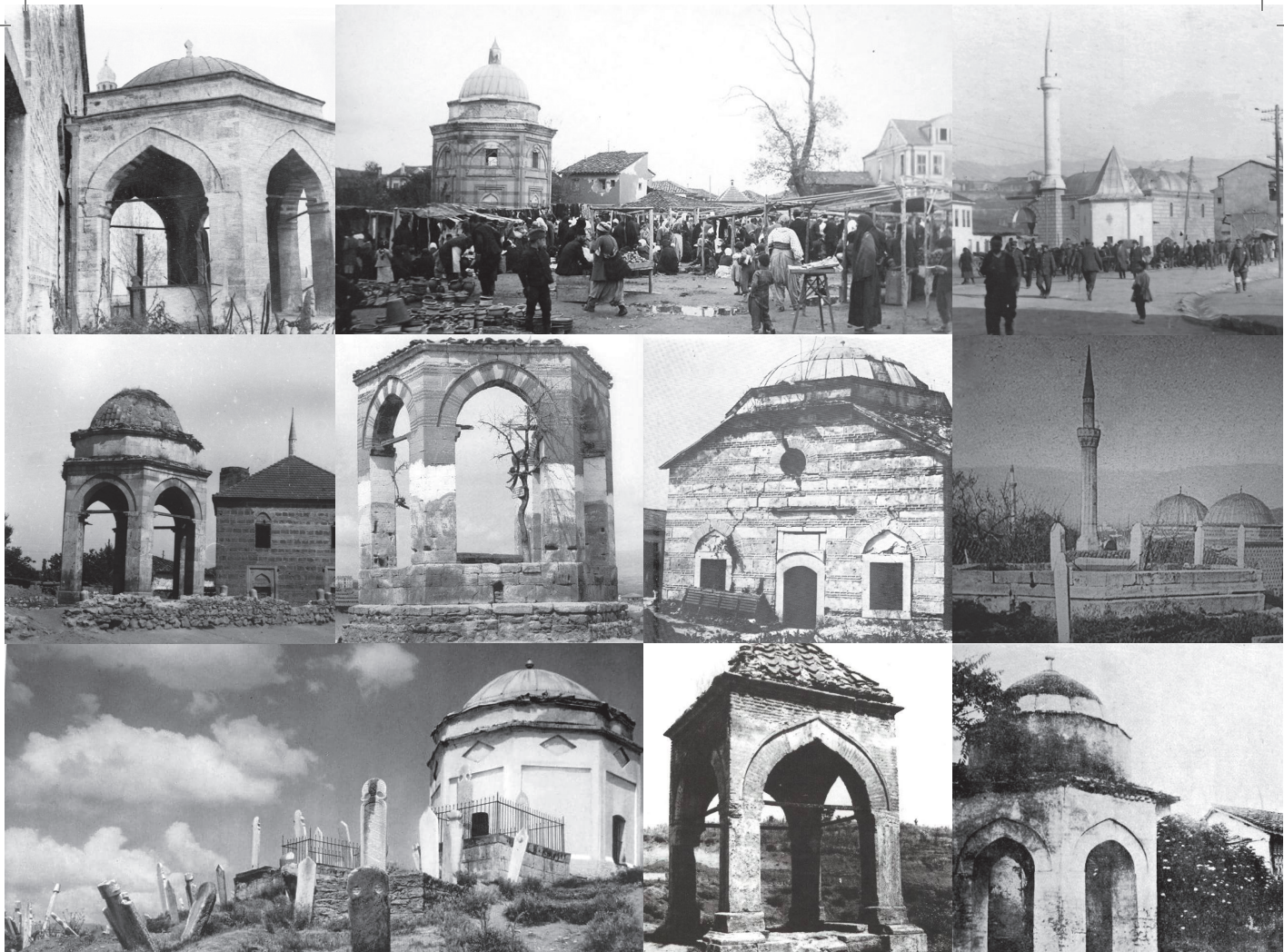
Турбето на Хумашах-султан

До Бурмали џамијата постоело турбе, коешто било изградено кон крајот на XVI век. Било урнато есента 1924 година, пред уривањето на џамијата, а заради изградба на Офицерскиот дом. Глиша Елезовиќ наведува дека, според натписот на турски јазик, врежан на дрвена табла над влезната врата, во турбето била погребана Хумашах-султан, која во Скопје имала голем вакаф завештан за потребите на училиштето и завието (теќето) изградени до Камениот мост во Скопје, како и за турбето што се наоѓало во Бурса. Но, Семави Ејице вели дека ова турбе му припаѓало на основачот на Бурмали џамијата Карлизаде Мехмед-бег. Турбето претставувало шестаголна зграда, сидана од камен и тула, а имало шилест покрив, единствен од таков вид во Македонија.

Користена литература и фотографии:

1. Асим Салих, *Историја на Скопје и неговата околина*, Превод и коментари д-р Драги Ѓоргиев, Музеј на град Скопје, 2005.
2. Елезовиќ Глиша, *Турски споменици у Скопљу*, ГСНД, књ. I, св. 1, Скопље, 1925.
3. Кумбараџи-Богоевиќ Лидија, *Османлиски споменици во Скопје*, Исламска заедница во РМ, Сектор за наука и исламска култура, Скопје, 1998.
4. Softić Smail: *Muslimanske starine u Skoplju*, во: *Османлиското градителство на почвата на Македонија*, Прилози за истражувањето на историјата на културата на почвата на Македонија, МАНУ, Скопје, 2013.
5. Фотографии на Виктор Трајановски.
6. Фотографии на Елизабета Павковиќ.
7. Фотографии од ФБ страната на: *Uskupluler-Shkupjanet-Skopjani*
<https://www.facebook.com/groups/692799110842806/>

Изданието е
финансирано
од Град Скопје

ЦЕИПА